

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЧУЛИЙ ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., доцент

_____ Чальцева О.М.
« _____ » _____ 20__ р.

**ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В ІНСТИТУТАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 052 Політологія

Бакалаврська робота

Науковий керівник:
Неприцька Т.І.,
к. політ. н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК:

(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЇ

Чулий О.В. Політична корупція в інститутах державної влади в Україні. Розглянуто окремі проблеми протидії корупції в Україні, досліджено систему політичних інститутів, що мають значний вплив на антикорупційну діяльність на сучасному етапі розвитку держави. Визначено роль політичних партій, політичної культури громадян, інститутів виборчого права та інших чинників політичного процесу в Україні, які відіграють важливу роль у протидії корупції. На підставі проведеного дослідження запропоновано нові напрямки вдосконалення стратегії антикорупційної політики України.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, політичний інститут, політична партія, політична культура, антикорупційна діяльність, антикорупційна політика.

Chulyi O.V. Political corruption in state power institutions of Ukraine. The paper considers some issues of fighting corruption in Ukraine and studies the system of the political institutions that have a considerable influence on the anti-corruption activity at the current stage of the state's development. The paper determines the role of political parties, political culture, the institutions of the electoral law and of the other factors of the political process in Ukraine, which play an important role in fighting corruption. On the basis of the conducted study, the new vectors of improving the anti-corruption policy of Ukraine were proposed.

Key words: corruption, counteraction of corruption, political institution, political culture, anti-corruption activity, anti-corruption policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ	7
1.1 Дослідження сутності корупції, її основні види та наслідки для країни	7
1.2. Політична корупція: зміст, форми прояву та можливості подолання	17
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ	25
2.1. Міжнародний досвід боротьби з політичною корупцією	25
2.2. Дослідження індексу політичної корупції та місце України на 2021 р.	36
2.3. Прогнозування щодо можливих варіантів боротьби із корупцією в Україні на період 2021-2025 рр.	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективне запобігання та протидія корупції є однією з найважливіших проблем, які намагається вирішити сучасна українська влада. Актуальність її зумовлюється тим, що корупція провокує й поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, негативно впливає на економічні процеси, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між представниками державної влади та громадськістю, руйнує засади розбудови демократичної, правової держави та громадянського суспільства. Саме надзвичайне поширення корупції стало однією з причин, що призвели до масових протестів в Україні наприкінці 2014 р. – початку 2019р.

Протягом останнього часу надзвичайно складна соціально-економічна й політична ситуація, анексія частини території країни та сепаратистські прояви в окремих її регіонах, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, звели нанівець і без того недолугу державну антикорупційну політику, що не дає підстав для оптимістичного прогнозу щодо зменшення рівня поширення корупції в Україні в 2019 р.

Надзвичайно високий рівень поширення корупції в Україні, неефективна антикорупційна політика держави, а також інші проблеми сьогодення в цій сфері визначили актуальність теми та зумовили потребу в проведенні дослідження.

Результати аналізу наукових праць і публікацій із питань запобігання та протидії корупції зарубіжних і вітчизняних фахівців, зокрема Д.І. Амінова, О.Ю. Бусол, С.В. Васильєва, В.І. Гладких, В.О. Глушкова, А.І. Долгової, П. Закалюка, В.Л. Захарова, М.І. Камлика, В.В. Лунєєва, М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького, Г.В. Новицького, А. Пентєгова, С.Т. Пуня, С. Роуз-Аккерман, К.С. Соловйова, Є.Д. Скулиша, В.А. Тимошенка, В.М. Трепака, М.І. Хавронюка та інших, дозволили дійти висновку щодо належного стану дослідження окресленої проблеми та суттєвого вкладу цих вчених у її студіювання. Оскільки наше дослідження політичної корупції охоплює й пострадянський простір, то в цьому контексті

цінними є наукові розвідки низки таких дослідників, як Б. Абдрасілов, Ш. Айтматова, Дж. Алекперова, Д. Алі-Заде, С. Андрейчук, Ж. Аширов, О. Боднарчук, Д. Боталова, А. Бульвінський, А. Вергунов, Р. Гірагосян, В. Гельман, Н. Давлат, Д. Зарандія, Е. Ідрісов, О. Іскандарян, Б. Кагарлицький, Д. Квон, Є. Корнілов, А. Куватова, О. Лібман, О. Макаров, А. Мамадазімов, Т. Мартиросян, В. Мачуський, Р. Мельник, Н. Меньшеніна, Р. Мусабеков, Е. Науразова, Ю. Нісневич, В. Октанян, М. Омаров, О. Плехова, В. Решота, В. Римський, Д. Сагінбаєв, К. Труєвцев, Л. Тугуши, Е. Урушадзе та ін.

Водночас чимало питань, які стосуються сучасного стану поширення корупції в Україні та проблем, що виникають в антикорупційній діяльності, продовжують залишатися дискусійними, на деякі з них відповідь так і не отримана, а окремі питання не висвітлювалися навіть у плані постановки.

Враховуючи викладене, ми поставили за мету, спираючись на результати досліджень, проведених вітчизняними й зарубіжними фахівцями, а також власні наукові здобутки, дослідити сучасний стан поширення корупції в Україні, окреслити проблемні питання протидії цьому негативному явищу та запропонувати можливі шляхи їх розв'язання.

Метою дослідження є політико-правова концептуалізація політичної корупції та визначення оптимальних форм і засобів протидії їй.

Об'єктом дослідження є політична корупція.

Предметом дослідження є політична корупція в державних інститутах України.

Відповідно до мети нашого дослідження нами було поставлено наступні **завдання:**

- Дослідити сутність корупції, її основні види та наслідки для країни
- Вивчити зміст, форми прояву та можливості подолання політичної корупції
- Висвітлити міжнародний досвід боротьби з політичною корупцією

- Дослідити індекс політичної корупції та місце України станом на 2021 р.
- Спрогнозувати можливі варіанти боротьби із корупцією в Україні на період 2021-2025 рр.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (38 найменувань). Загальний обсяг роботи – 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ

1.1 Дослідження сутності корупції, її основні види та наслідки для країни

В умовах сучасного суспільного розвитку та інтеграції України в глобальні процеси однієї з найбільших і найбільш небезпечних загроз нашому майбутньому є корупція та її безконтрольний розвиток, проникнення в усі сфери суспільно-політичного, соціально-економічного і соціального розвитку [1].

Сьогодні немає такої країни, та суспільно-політичної системи, де корупція була б повністю викорінена. Ні в одній країні не було, немає і навряд чи буде в найближчому майбутньому, принаймні, до тих пір, поки існує нинішня система політичні координати і нинішня суспільно-політична формація, повний і абсолютний імунітет до корупції.

Корупція існує і дає про себе знати навіть у розвинених демократичних країнах і у вільних постіндустріальних економіка. Різниця між цими країнами полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері та динаміці корупційних проявів, вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси. Так кордон між «нами» і «ними» бігає де корупція від негативного соціально-політичного явища, присутність яких в громадських місцях присутня, але контролюваною, вона перетворюється в паразитуючого елемента на суспільство, який переплітається, як чужорідне тіло, в ДНК клітини-господаря, використовуючи всі доступні ресурсами політичного організму тільки заради збільшення власної присутності і поширюючи свій загальний руйнівний вплив на всі процеси без винятку, вони необхідні для життєзабезпечення всієї системи [1].

Корупція – найбільша хвороба політичної бюрократії в сучасну епоху. Корупція виявляє неефективність влади, її недієздатність, функціональне недосконалість системно формуються державних і громадських інститутів. Але це явище не є досягненням цивілізованого суспільства.

Дуже важко дати чітке визначення поняття «корупція», тому що це складне соціально-економічне явище з дуже великою диверсифікацією її проявів і форм залежно від релігійних, історичних, культурних та правових відмінностей між країнами: те, що сприймається як хабар в одній країні є досить поширеним явищем в іншій, прийнятною практикою, елементом культури [2, с. 18-20]. Соціальна сутність корупції виявляється в тому, що вона:

1. Має соціальну обумовленість (є продуктом соціального життя).
2. Вона має свою соціальну ціну, яку суспільство платить за існування корупції, істотно впливає на найважливіші соціальні процеси.
3. Має історичне походження і глобальний характер, є правовим, економічним, політичним, психологічним і моральним явищем.
4. Має властивість пристосовуватися до соціальних реалій, постійно наслідувати і змінюватися.

Більшість енциклопедичних словників інтерпретують цей термін на основі латинське «корупція» корупція, корупція, хабарництво, корупція громадських організацій і політичних діячів, посадових осіб. у словниках ви також можете знайти аналогічне програмне забезпечення значення іншого пізнього латинського слова, що передуює слову «корупція», – «корозія», що означає «роз'їдання», «руйнування».

Порівняння цих схожих понять дозволяє інтерпретувати корупцію як процес, який роз'їдає і руйнує суспільство, державу, органи внутрішнього управління і так далі. Цей підхід підтверджується і в наш час українські реалії.

Конкретні прояви цього соціального явища отримують правову і моральну підтримку з боку держави і суспільства, що також свідчить про соціальну природу корупції. Корупція характеризує основні соціальні процеси, що відбуваються в державі та у суспільстві, відображає найбільш значущі для держави і суспільства проблеми [2, с.18-20].

У країнах, де корупція широко поширена і має значний вплив на соціально-економічні процеси, структурована і здійснює системний вплив на посадових осіб (державних службовців), в її основі аномалії соціальної політики поступово стають правилом і діють звичним чином, вирішення життєвих проблем стає нормою функціонування уряду і способом життя значної частини суспільства.

Корупція, що порушує природні закони суспільного життя людей, є злочинною формою їх експлуатації. Різні блага, які стають предметом корупції, розподіляються між людьми не за природними законами соціального життя, а за природними законами соціального життя. Свавілля корупціонерів, які зловживають наданими їм повноваженнями для того, щоб отримувати певні блага, які їм не належать за законами соціальної природи. Тобто корупція завжди «неприродна» (суперечить законам соціальної природи) отримання вигоди від одних за рахунок інших – і нічого більше.

Від корупції страждають всі громадяни, крім, звичайно, самих корупціонерів. Наскільки не природно вони отримують блага, які їм не належать, настільки велика вина на них за посягання на їх власність. Благополуччя інших людей: скільки вони отримали неприродним чином – стільки вони відняли у інших [4].

Соціальна суть корупції, що полягає в спотворенні суспільних відносин, занепаді моральності та розладі усталеного (правильного, справедливого) порядку в суспільстві внаслідок «корозії» влади, зумовлена певними історичними витоками та соціальними передумовами. Жодна із соціально-політичних та економічних систем світу не мала й не має повного імунітету від корупції, змінюються лише її обсяги та прояви, що регулюється ставленням до цього явища держави й суспільства в цілому [6].

Коли ж рівень поширення корупції перетинає певну межу й починає загрожувати національній безпеці держави, суспільству та існуючій владі, протидія цьому явищу виходить на передній план. Наприклад, коли свого часу ізраїльському Прем'єр-міністру Б. Нетаньяху запропонували назвати три головні завдання його

уряду на найближчу перспективу, він відповів: «Перша - боротьба з корупцією, друга - боротьба з корупцією, і третя - боротьба з корупцією». Ось так: не проблеми сектору Газа, не військова загроза з боку окремих арабських держав, а поширення корупції в досить розвинутій і демократичній країні [1].

В Україні корупція є результатом історичного розвитку суспільства і держави. Однак сучасний стан його поширення в державі набув глобальних масштабів і став визначальним фактором впливу на політичні, економічні та інші соціальні процеси.

У контексті вищесказаного ми відзначаємо, що існує принципова різниця між корупцією, яка заснована на давніх, незмінних історичних і культурних традиціях народу, і тією, яка існує через безлад, що супроводжує будь-який перехідний період.

Перша – це «традиційна корупція», яка майже за визначенням заперечує можливість ефективних реформ у майбутньому.

Друга – «сезонна корупція», яка зникне із закінченням перехідного періоду, що стане результатом успішних реформ у політичній та соціально-економічній сферах держави [7, с. 21-23].

Однак за відсутності системної протидії корупції з боку держави і суспільства це явище, незалежно від його типу, здатне поширюватися і імітуватися. Тому ефективність запобігання та протидії корупції в процесі соціальної стабілізації та інституційного становлення української держави має особливе значення. Концентрація влади в руках обмеженого кола людей і їх не підзвітність можуть привести до наділення адміністративного апарату гіпертрофованими повноваженнями, що призводить до погіршення не тільки економічної, а й політичної ситуації в державі.

У зв'язку з цим особливу небезпеку становить політична корупція, поширення якої призводить до уповільнення реформ, сприяє діяльності корумпованих кланів, підживлює організовану злочинність, ускладнює відносини з іншими державами і в

цілому дискредитує ставлення до країни та її керівництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. Окремі протести і сутички в столиці та інших населених пунктах, які нещодавно відбулися в Україні, тільки підтверджують це твердження [5].

Політична корупція проявляється також у впливі політичної еліти на політичні процеси за допомогою використання адміністративного ресурсу, тиску, хабарництва та вчинення інших корупційних правопорушень. Мета полягає в тому, щоб отримати або зберегти політичну владу, яка розглядається окремими представниками політичної еліти як джерело особистого збагачення. Основними формами політичної корупції в таких умовах є політичний протекціонізм, спекуляція і зловживання владою.

Значну небезпеку становить спілкування високопоставлених чиновників з представниками правоохоронних і судових органів. Корумповані політики під час свого перебування при владі часто використовують певну категорію осіб, які за їх підтримки набувають правового імунітету, для виконання наказів щодо залякування конкурентів і опозиції, для стримування процесу реальної протидії корупції і навіть для маніпулювання корупційним середовищем. Таким чином, політична упередженість і корупція окремих представників правоохоронних і судових органів значно послаблює існуючу, хоча і недостатньо ефективну, боротьбу з корупцією. У свою чергу, поширення практики зловживання владою створює у громадян стійке уявлення не тільки про тотальну корупцію чиновників, співробітників правоохоронних органів і суддів, а й про їх безкарність у разі вчинення ними злочинів.

У такому стані поширення корупції в Україні найбільш доцільним є не винахід «власного способу» протидії цьому явищу, а розумне, зважене запозичення накопиченого міжнародного досвіду, згідно з яким істотне обмеження корупції можливо тільки при наявності ефективного антикорупційного законодавства, успішної практики його застосування, відповідних моральних та матеріальних

ресурсів, принципового ставлення представників правоохоронних органів до виконання службових обов'язків, високого рівня суспільної свідомості., наявність зацікавленості в обмеженні зловживань владою з боку приватного сектора і, найголовніше, політична воля вищого керівництва держави.

В Україні, де протягом відносно тривалого часу громадяни звикли мати справу з державними структурами допомогою хабарництва, вважаючи це вимушеним злом або способом вирішення нагальних питань, для здійснення фундаментальних системних перетворень необхідно домогтися змін у поведінці людей і підходах до проблем, які сформувалися в суспільній свідомості. Незважаючи на це, при плануванні антикорупційних заходів необхідно враховувати наявність не тільки правових, а й психолого-психологічних, соціально-політичних, соціально-економічних та організаційно-управлінських механізмів подолання негативного явища [8, с.201-221].

Аналіз останніх заяв чиновників дозволяє зробити висновок, що основні напрямки в сфері запобігання та протидії корупції в даний час визначаються наступним чином: реальне підвищення соціальних стандартів і заробітної плати в державному секторі економіки, дерегуляція, зниження впливу держави на повсякденне життя громадян, вдосконалення антикорупційного законодавства та формування ефективної правоохоронної системи [6].

Чесна кар'єра на державній службі повинна бути розумним і усвідомленим вибором для кваліфікованих, професійно підготовлених людей, а заробітна плата в цьому секторі повинна забезпечувати гідний, за порівняльними показниками, рівень життя. Однак в той же час важливо стежити за діяльністю і способом життя державних службовців, що повинно звести до мінімуму їх бажання/можливість отримувати невинновдані вигоди.

Важливим фактором у сфері протидії корупції є дерегулювання і зниження впливу держави на різні сфери життя громадян: оптимізація кількості різних

контролюючих органів, видача ліцензій, встановлення квот, перехід на електронну систему надання послуг і так далі.

Твердження про недосконалість українського законодавства як причину відсутності відчутних результатів у боротьбі з корупцією, на наш погляд, безумовно, перебільшене. Звичайно, існує необхідність у вдосконаленні антикорупційного законодавства, але навіть незважаючи на розпливчастість деяких формулювань і суперечливість деяких норм, існуюча нормативна база в Україні в цілому достатня для забезпечення ефективного попередження і протидії корупції.

Інша проблема-існуюча правозастосовна практика, в якій досі вкрай складно притягнути до відповідальності окремих високопоставлених корупціонерів (коли вирок суду набрав законної сили). На цьому тлі проблема боротьби з корупцією набуває ще більш контрастного політико-правового відтінку.

Наявні недоліки у сфері протидії корупції та рекомендації Ради Європейського Союзу щодо створення окремого незалежного антикорупційного органу сприяли законодавчому оновленню системи спеціально уповноважених органів у галузі протидії корупції, до якої тепер входять прокуратура, органи внутрішніх справ України, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції [7, с. 21-23]. Однак таке оновлення сьогодні ще більше ускладнило ситуацію у сфері протидії корупції, оскільки Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції довгий час перебували у стані формування, прокуратура не наділена оперативно-розшуковою юрисдикцією, а щодо органів внутрішніх справ законодавчо не визначено, які підрозділи повинні протидіяти корупції. Крім того, спецпідрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України взагалі не були включені в цей список, хоча стаття 2 Закону України «Про Службу безпеки України» визначає, що в завдання спецслужби входить попередження, виявлення, припинення корупції та

організованої злочинності, які безпосередньо становлять загрозу життєво важливим інтересам України [8, 201-221].

Створення Національного антикорупційного бюро України не повинно оцінюватися поза загальним контекстом дій уряду в галузі попередження та протидії корупції. Однак таке рішення ставить на порядок денний питання про те, чи стане це першим кроком на шляху реформування пострадянської системи правоохоронних органів і спецслужб, або ж це залишиться черговим переформатуванням існуючих сил і засобів.

Збереження радянської системи правоохоронних органів і спецслужб практично в цілості було виправдано на перших етапах розвитку незалежної України. Однак тепер, коли українське суспільство і держава чітко визначили європейський вектор розвитку і чітко визначилася система національних інтересів, слід говорити не про «косметичний ремонт», а про структурну перебудову правоохоронної системи. У контексті вищевикладеного розробка і реалізація комплексної реформи всієї правоохоронної системи стає актуальним завданням внутрішньої політики і важливою умовою успіху боротьби з корупцією.

Перш ніж проводити таку реформу, перш за все, необхідно:

- визначити чисельність правоохоронних органів і їх співробітників в кожному відомстві;
- впорядкувати завдання і повноваження цих органів, виключивши дублювання окремих функцій;
- вирішити, що робити з тими структурами, які дійсно існують, але ефективність їх діяльності вкрай низька;
- удосконалити кадровий відбір співробітників.

Масштабна реформа частини «силового блоку» держави, пов'язаної з правоохоронними органами, сприятиме структурній перебудові правоохоронної системи, в ході якої буде отримана відповідь щодо ефективності оновленої системи спеціально уповноважених органів у галузі протидії корупції. У будь-якому

випадку ефективна робота правоохоронних органів у цій сфері може принести результати тільки в тому випадку, якщо вона комплексно поєднується з іншими антикорупційними заходами.

До таких заходів або факторів успішної протидії корупції, які давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою, в першу чергу відносяться: відкритість органів влади, прозорість і ясність процедур прийняття державних рішень, ефективні механізми моніторингу діяльності державних органів громадянським суспільством, свобода слова, свобода і незалежність засобів масової інформації.

Ще однією важливою умовою успішної протидії корупції, якої Україні не вистачало в попередні роки, є політична воля вищого керівництва держави, заснована на широкій громадській підтримці. Антикорупційні заходи повинні ініціюватися і постійно спрямовуватися вищим керівництвом країни, оскільки ефективність їх вирішення залежить від ставлення перших осіб держави до цієї проблеми [10, с. 368].

Однак будь-яка антикорупційна політика навряд чи буде успішною без державної підтримки. За цієї умови структури громадянського суспільства мають стати невід'ємною частиною національної системи цілісності в Україні. Громадянське суспільство здатне, завдяки існуючій мережі зв'язків, ефективно протидіяти численним соціально небезпечним явищам. Здатність його структур контролювати повсякденну діяльність посадових осіб, виявляти їх порушення і вимагати їх усунення підвищується завдяки їх близькості до місцевих проблем і обізнаності про них. Результати дослідження свідчать про надзвичайно високий рівень корупції в державі, що є однією з загроз національній безпеці України.

Таким чином, можна зробити висновок, що незважаючи на це, сучасна антикорупційна політика повинна ґрунтуватися на наступних факторах:

1. Сильна політична воля вищого керівництва держави до протидії корупції, яка забезпечить реалізацію єдиної Антикорупційної стратегії на всіх рівнях державної влади.

2. Чистка уряду (люстрація) з метою позбавлення від частини кадрової спадщини колишньої влади, встановлення демократичних цінностей, верховенства закону і прав людини в Україні.

3. Проведення непопулярних, але вкрай необхідних політичних, соціально-економічних і правових реформ з метою створення сприятливих умов для бізнесу та залучення інвестицій в економіку держави.

4. Масштабна реформа державного апарату, правоохоронної та судової систем з одночасним впровадженням сумлінності в діяльність державних органів та вирішенням питання їх належного фінансового та матеріального забезпечення.

5. Введення контролю за доходами і витратами, а також суворой підзвітності осіб, наділених повноваженнями, перед дійсно незалежним антикорупційним органом, який стежить за чистотою діяльності державних службовців і який уповноважений притягати посадових осіб до відповідальності незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади.

6. Ефективний соціальний контроль з боку громадянського суспільства та незалежних засобів масової інформації в системі державного управління, неодмінною умовою якого є створення атмосфери відкритості влади та прозорості у прийнятті рішень державними органами.

1.2. Політична корупція: зміст, форми прояву та можливості подолання

Явище корупції притаманне будь-якому політичному режиму. Значна увага до проблеми існування корупції на сучасному етапі обумовлено тією загрозою, яку вона представляє.

Для функціонування демократичних інститутів. Дійсно, найбільш небезпечні форми корупційних злочинів відбуваються в країнах, що знаходяться у перехідному періоді, тобто в процесі становлення їх політичного, економічного і соціального розвитку. Корупція веде до деградації державності, руйнує довіру до влади і таким чином, це ставить під сумнів фактичну легітимність існуючого уряду.

Корупція стає більш поширеною, якщо в суспільстві існує бюрократія, вона перетворюється в окремий соціальний шар, наділений значними владними повноваженнями. Труднощі у виявленні корупції виникають через неоднозначність у визначенні статусу державних службовців і політичних осіб, правил виконання службових обов'язків, а також через те, що міжнародні критерії виявлення та подолання корупції можуть використовуватися тільки в контексті певної політичної ситуації культура з її загальноприйнятими нормами і законами, що визначають поведінку як державних службовців, так і простих громадян [1].

Сьогодні політична система України повністю корумпована в широкому сенсі цього слова-всі політичні діячі діють на користь не масового виборця, а масового виборця. Організовані бюрократичні та фінансові групи. Цей факт, а також високий ступінь корумпованості бюрократичного апарату визначає характер політичної та економічної нинішньої системи [11, с.40].

Політична корупція-соціально-правове та політико-кримінологічне явище, як називається сукупність протиправних дій, вчинених посадовими особами або працівниками осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування або осіб, які клопочуть про такі посади, або за їх дорученням іншими особами, використовуючи власні службового, майнового чи іншого становища всупереч інтересам інших осіб та компанії займати, збереження, розподілу або втрати

відповідної інформації у певній державі (або регіоні) за певний період часу. Частіший загалом визначення політичної корупції передбачають її наступний зміст: посадова особа, яка діє в корисливих цілях, порушує норми державної установи та завдає шкоди суспільним інтересам. Хабар характеризується як «стимул, помилково впливає на виконання однієї з державних функцій, яка повинна виконуватися безкоштовно».

Політична корупція включає в себе дії, пов'язані з політичною сферою: виборчий процес, законодавчий процес, процес приватизації, бюджетний процес. Визначення та характеристики політичної корупції об'єднані тим, що це явище притаманне всім Державам світу і є невід'ємним атрибутом державної влади.

Адміністративна влада-це в той же час можливість для зловживань в будь-якій форма.

Політична корупція має дві основні форми прояву: в політиці і за допомогою політик. Види політичної корупції-електоральна і партійна. Виборча корупція – це особливий вид політичної корупції, який проявляється і виражається як в масовому підкупі виборців, так і в підкупі осіб, обраних на виборні державні або муніципальні посади, або інших учасників виборчі процеси в ході виборчих кампаній різного рівня [12].

Партійна корупція безпосередньо пов'язана з корупцією на виборах, оскільки, як правило, мова йде про придбання місця в партійному списку на виборах в законодавчі органи різних рівнів.

Таблиця 1.1

Найбільш поширені форми політичної діяльності та корупції

Найбільш поширеними формами політичної діяльності є корупція:	
1	- придбання державних посад;
2	- купівля голосів;
3	- підкуп кандидата на виборну посаду політичними опонентами;

4	- підкуп довірених осіб кандидатів на виборну посаду;
5	- підкуп членів виборчих комісій;
6	- підкуп громадських спостерігачів за процедурою виборів;
7	- купівля поведінки політиків в обмін на відмову від своїх політичних інтересів;
8	- придбання місць за партійними списками на виборах до законодавчих органів.

Відсутність системної боротьби з політичною корупцією може призвести до справа в тому, що корупція в Україні може замінити систему державного управління.

За даними з компетентних джерел, щорічний корупційний обіг, тобто сума хабарів, «подарунків» і т. д., в країні становить 4 480 млрд. це приблизно третина валового національного продукту за попередній рік. Політична корупція позбавляє народ України права на демократичне представництво і гідне управління. Практично це відбувається так: в Україні корупціонери в державних установах не тільки торгують доступ до державних фондів і ресурсів, а й продаж державних посад-інакше логіку призначень пояснити неможливо. Існує «порочна нескінченність»: особи, ті, що купили публічну посаду, відразу ж починають повторювати цю практику в Інтернеті на своєму власному рівні система і відтворює саму себе. Відбувається політична девальвація демократія. Саме відсутність правового контролю над політичною корупцією перетворює проведення регіональних та місцевих виборів на битву особливо кримінальні кампанії [12].

Небезпека і шкідливість політичних наслідків будь-якої форми корупції величезні: зміщення цілей політики з народу на олігархію, зниження довіри до влади, падіння престижу та інвестиційної привабливості країни у світі, спотворення політичної конкуренції, ризик краху демократії.

Широко поширена думка, що зміцнення демократії сприяє політичному зростанню легітимізації влади забезпечує більш широкий доступ до процесів прийняття рішень і підзвітність уряду. Водночас найбільш небезпечні форми корупційних злочинів вони відбуваються в країнах з перехідною економікою, тобто в процесі їх перехідного політичного, економічного і соціального формування. В умовах демократії ряд факторів може сприяти формуванню та розвитку феномену політичної корупції.

Демократизація може послабити владу і легітимність політичних інститутів, створюючи тим самим умови для ширших форм корупції [14, с.5-7].

Традиційні форми контролю в країнах з перехідною економікою вони послаблюються до вступу в силу нових правових механізмів і обмежень. У цей час держава продовжує володіти значним капіталом-підприємствами, нерухомістю, природними ресурсами і зберігає функцію регулювання, незважаючи на легалізацію приватної власності та підприємництва. І саме за таких умов і державні чиновники, і приватні особи отримують можливість збагачуватися без особливого ризику.

Відповідальність на законодавчому рівні чітко не визначена, недоліки законодавство, нечітко сформульовані правила дозволяють привласнювати матеріальні цінності, що належать компанії. Крім того, недостатній розвиток і формування громадянського суспільства: громадські організації, політичні організації партій, груп, що представляють різні інтереси, означає відсутність важливої влади, здатної збалансувати державну владу. У цьому контексті також варто відзначити низький рівень політичної культури суспільства, невідповідність його декларованій демократичній системі. Незважаючи на конституційно встановлені пріоритети побудови демократичного суспільства, домінуючими залишаються елементи «патріархальної» і «суб'єктної» політичної культури.

У країнах з перехідною економікою особистісний фактор відіграє дуже важливу роль в системі управління. Це проявляється в наданні посадовими особами

пільг комерційним структурам з метою отримання особистої вигоди і, зокрема, використання службового становища для «перекачування» комерційним структурам бюджетних коштів з використанням третіх осіб та родичів. У той же час прояви корупційних проблем на рівні органів державної влади «вимірюються» повноваженнями чиновника особи відповідно до інструкцій з управління державними ресурсами. Аналогічній можливості з'являються при "введенні" потенційно прибуткових корупційних послуг з обслуговування приватизації, ліцензування та квотування експортних операцій, бюджетним трансфертам регіонам, кредитуванню в банківському секторі, державних субсидій та державних закупівель. Російський вчений економіст В. Симоненко вважає, що така природа інтегрованого явища для країн з перехідною економікою-це використання державних фінансів, накопичення капіталу державним апаратом та близькими до нього особами комерційні структури [16, с.64-71].

За словами Кауфмана, там, де процвітає корупція, закони стають інструментом і звичайними сприятливими можливостями для пошуку ренти. Заходи щодо «нормалізації» корупційних дій у країнах з перехідною економікою можуть перетворитися в «полон держави». Полон держави визначається як освіта. Основні правила гри (тобто закони, стандарти, нормативні акти, положення) за допомогою незаконних і непрозорих приватних виплат державним службовцям. У таких випадках у цих умовах закони створюють можливості для корупції в майбутньому. У соціально-економічному контексті Державний полон визначається як створення основних правил ігри на шкоду загальному благу і в інтересах чийхось власних клієнтів. У багатьох випадках посткомуністичні країни узаконили сумнівні, неоднозначні правові стандарти, прийнявши нове законодавство. У цьому парадоксі є певний момент : верховенство закону прискорило корупційні процеси-легітимація демократично створених законів забезпечила «*salvus conductus*» («безпечний шлях») дії, які були б засуджені за інших обставин.

Водночас слід зазначити, що надмірна антикорупційна політика також може нести певну загрозу. Поширеність виразів «всі політики корумповані» або «система фінансування кампаній робить всю політичну систему корумпованою», «надмірна антикорупційна ідеологія та інші фактори призводять до того, що значна частина громадян може ухилятися від участі в політичному житті і вважати уряд нелегітимним». Це проблема навіть у стійких демократіях, таких як Сполучені Штати Америки, де участь громадян у виборах дуже низька, а підозріле ставлення уряду зростає. Слабка державна підтримка означає недостатню підтримку впровадження конкурентних принципів щодо заробітної плати чиновників. Це шкодить залученню в роботу на посадах і утриманню на них гідних особистостей. В таких умовах важко забезпечити схвалення або реалізацію важливих соціальних ініціатив [17, 63-68].

Ще однією особливістю політичної корупції є її сприйняття як цілісної частини політичного менеджменту і політичних технологій. Громадськість часто сприймає корупцію як елемент політичних процесів, політику – як «брудний бізнес», особливо в перехідних суспільствах. Не культивується в суспільстві непримиренне ставлення до суті цього явища, до спокійного сприйняття того, що вже існує як частина менталітету, до цього явища як до чогось буденного і невід'ємна частина. Таким чином, політична корупція в певних обставинах може приймати такі риси: законність. У розвинених країнах визнається, що боротьба з корупцією-це справа не тільки держави, це справа всього суспільства. Кожна державна установа здійснює антикорупційні заходи.

Дослідження політичної корупції об'єднані в наступному: при її практичному використанні неможливо повністю викоринити це явище. Однак можна зменшити його обсяг, вплив на соціально-економічні, політичні та інші процеси в суспільстві. Масштаб корупції можуть бути значно скорочені і поставлені під надійний громадський і громадський контроль державний контроль. У цій галузі необхідна максимальна активізація діяльності правоохоронні органи.

В Україні корупція в даний час є реальною загрозою національній безпеці. В дослідженнях різних міжнародних організацій наша держава все частіше характеризується як одна з найбільш корумпованих країн у світі. Між існуючими існують відмінності в законодавстві та політичній практиці, а також існують різні дії, які не відповідають принципам ринкової економіки та правового суспільства. Причина і зміст цих процесів, як правило, є загальним для всіх перехідних станів.

Дублювання функцій органів виконавчої влади та невизначеність відповідальності або неясність відповідальності та виконавської дисципліни при виконанні вже прийнятих зобов'язань, законодавчих актів і рішень. У той же час слід зазначити, що в Україні створена система антикорупційного законодавства. Однак всі нормативні правові акти були прийняті в наступних випадках: різні часи, різні тіла, безладно, нескоординовано. Крім того, вони для них характерна більша увага не до причин корупції, а до боротьби з корупцією. його наслідки. Все це створює підстави для вчинення корупційних дій. Рішення проблем – у створенні та забезпеченні функціонування єдиної системи державного управління фінансово-економічним контролем як підсистеми державного управління.

Конституційний, незалежний орган зовнішнього контролю повинен зіграти в цьому ключову роль. У сучасних демократичних країнах встановлені інституційні та нормативні бар'єри на шляху поширення політичної корупції [20].

Цілями антикорупційної політики є: зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян і суспільства від загроз пов'язаних з корупцією. Серед завдань, які пропонується реалізувати для досягнення поставлених цілей, такі як створення правових механізмів, які запобігти підкупу осіб, які мають публічний статус, громадяни протягом проведення референдумів і виборів до державних і місцевих органів влади самоврядування; формування антикорупційної громадської думки; допомога реалізації прав громадян та організацій на доступ до інформації про факти корупції та корупційних корупція

хвороботворних факторів, а також вільне висвітлення в ЗМІ з них; обіймати державні посади та посади державної та муніципальної служби непідкупна людина.

Отже, незважаючи на те, що політична корупція неможлива повністю викоринити як явище цілком можливо, скоротивши його обсяг, соціальні передумови, причини корупційних діянь, обмеживши вплив корупції на соціально-економічні питання, політичні та інші процеси в суспільстві. Масштаби корупції та її руйнівні наслідки можуть бути значно скорочені і поставлені під надійний громадський і державний контроль.

Політика держави в цій галузі повинна бути спрямована на запобігання трансформації економічної злочинності в криміналізацію всієї політичної системи. У той же час масштаби корупції залежать від характеру прийнятих законів: чим більше державним структурам надаються значні повноваження з розподілу і дозвільним функціям, тим більше можливостей для зловживань з боку влади. У цьому аспекті дуже важливо не допустити монополізації владних повноважень будь – якої однієї владної структури або однієї особи.

В цілому можна виділити наступні антикорупційні заходи::

- підвищення професійних якостей посадових осіб, розмежування функцій, уточнення сфери компетенції та зменшення сфери особистого, суб'єктивного фактор;
- посилення внутрішнього і зовнішнього фінансового контролю;
- підвищення ролі громадського контролю за діяльністю державних і муніципальних органів влади, політичних діячів тощо [21].

Таким чином можна спостерігати, що безперечно, що винахід способів боротьби з політичною корупцією є необхідною умовою подальшого розвитку демократичної системи.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ

2.1. Міжнародний досвід боротьби з політичною корупцією

Президентом України 25 вересня поточного року презентовано розроблену за 100 днів «Стратегію – 2020», яка передбачає понад 60 реформ та спеціальних програм, 8 пріоритетних сфер, зміни в яких або вирішують найгостріші проблеми, або створюють інституційні передумови для проведення інших реформ [3]. Головний напрям стратегії – антикорупційна реформа, оновлення влади та бюрократичного апарату. При цьому питанням боротьби з корупцією відведено головне місце.

Корупція є одним з основних факторів, який негативно впливає на планомірний та демократичний розвиток держави. Це явище створює реальну загрозу змінам у державному механізмі та громадському суспільстві на шляху до європейського майбутнього, оскільки зупиняє модернізацію та розвиток національної економіки, правових реформ, порушує принципи конкуренції, погіршує інвестиційну привабливість держави.

Крім того, корупція створює напругу в суспільстві, викликає прояви деформації стану правосвідомості громадян, призводить до ігнорування вимог закону та цінностей правових механізмів, розвиває зневажливе ставлення до правових принципів і традицій. У результаті зазначеного корумповані відносини витісняють правові та етичні норми, перетворюючись у модель поведінки, яка характеризується толерантністю та відсутністю критичного ставлення до корупції.

Аналізуючи питання стрімкої тенденції розповсюдження корупції, важливо підкреслити, що цьому передують низка об'єктивних факторів. Насамперед незавершеним є процес упорядкування інституту надання адміністративних та публічних послуг юридичним особам, відкритим залишається питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення осіб,

які користуються недоторканністю, а також недостатньо реалізовано на практиці норми Кримінального кодексу України в аспекті притягнення до відповідальності посадовців юридичних осіб приватного права. Більше того, відкритими залишаються проблеми наявності широкого спектра дискреційних функцій у посадових осіб, які уповноважені виконувати функції держави, а також невідповідність рівня оплати праці вказаних посадовців та наданих їм повноважень [23].

Таким чином, боротьба з корупцією є одним із пріоритетних напрямів роботи державних інститутів та правоохоронних органів, у першу чергу органів прокуратури як спеціально уповноваженого органу у сфері протидії корупції.

Сьогодні державними та громадськими інституціями розроблено низку законопроектів, спрямованих на докорінну зміну державної політики у сфері запобігання та протидії корупції. Пакет антикорупційних законів перебуває на розгляді у Верховній Раді України. Прийнято надзвичайно важливий для подальшої боротьби з корупцією Закон України «Про очищення влади», який має бути основою для впровадження реформи державної влади в Україні. Переконані, що окремі положення цього Закону в подальшому будуть удосконалені та приведені у відповідність із міжнародними стандартами прав і свобод людини, верховенства права.

Аналізуючи світовий досвід боротьби, можна зробити висновок про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя.

Для формування ефективного механізму боротьби з корупцією у нашій державі, безумовно, важливо використати найкращий міжнародний досвід у вказаній сфері та максимально запровадити його у вітчизняне законодавство.

Відповідно до положень Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» корупційним правопорушенням вважається умисне діяння, що містить

ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [4]. Закон визначає, що корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав на регіональному і міжнародному рівнях, у першу чергу їх правоохоронних органів, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями.

Важливу роль відіграють Національні програми по боротьбі з корупцією, прийняті урядами багатьох держав світу, першочергову увагу яких приділено створенню механізмів та системи ефективного контролю, у т. ч. і за роботою недержавних організацій та широким спектром незалежних засобів масової інформації. З метою проведення ефективної політики у сфері боротьби з корупцією у більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури.

Отже, необхідність реагування на загрози і проблеми, джерелом яких є корупція, стала поштовхом для розробки міжнародних нормативно-правових актів з питань запобігання корупційним проявам. Результат спільних зусиль відображений у низці міжнародних документів, основними з яких є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [10], Комюніке Європейської комісії

від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи, Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію Ради Європи, Рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO), Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», Страсбурзька Конвенція про корупцію у контексті кримінального права від 27 січня 1999 р. та інші.

Аналізуючи результати спільних угод держав у сфері протидії корупції, особливу увагу слід звернути на Конвенцію Організації Об'єднаних Націй щодо протидії корупції [11]. Цей юридичний акт є результатом міжнародних домовленостей, в якому викладено ключові положення, необхідні в практичній діяльності щодо протидії корупційним проявам. Зазначена Конвенція містить 5-у статтю, яка визначає ключові засади здійснення державами-учасницями політики у сфері запобігання та протидії корупції, а саме: запровадження органу або органів із запобігання та протидії корупції (ст. 6), оптимізацію функціонування публічного та приватного сектору (ст. ст. 7, 12), запровадження кодексів поведінки державних посадових осіб (ст. 8), забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції (ст. 13), впорядкування сфери державних закупівель й управління державними фінансами (ст. 9) тощо [24, с. 2051].

Основною метою створеної у травні 1999 р. «Групи країн проти корупції» (GRECO), що діє в межах Ради Європи, є оцінка рівня корупції в державах-членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка в проведенні необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, прийнятих Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції. На сьогодні Група держав проти корупції Ради Європи (GRECO) констатує значний прогрес у

зусиллях України, спрямованих на боротьбу з корупцією, та закликає українську владу продовжувати її [9].

За останній рік рівень корупції знизився в таких країнах, як: Грузія, Бельгія, Сербія, Судан, Азербайджан, Тайвань, Руанда, Філіппіни і Фіджі. Не змінилася ситуація в Болгарії, Криті, Данії, Японії, Йорданії, Казахстані, Південній Кореї, Киргизстані, Латвії, Малайзії, Норвегії, Швейцарії. Респонденти з інших країн відзначили підвищення корупції у своїх державах. Про це свідчать результати дослідження «Барометр світової корупції» (Global Corruption Barometer) від Transparency International і Gallup International Association.

Корупція як соціальне явище притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі, жодна країна у світі сьогодні не може оголосити себе вільною від корупції. Однак окремим країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем [25, с.1].

Наприклад, візьмімо таку країну, як Сінгапур – маленька острівна країна в Південно-Східній Азії. У 1959 році стала самоврядною державою у складі Британської імперії, а в 1965-му отримала незалежність від Малайзії. Півстоліття тому була вкрай бідною (імпортувати доводилося навіть прісну воду) і страждала від найвищого рівня корупції. В одному з інтерв'ю на запитання, як перемогти корупцію, Лі Куан Ю (прем'єр-міністр Сінгапуру з 1959 по 1990 рр.) відповів: «Почніть з того, що посадить трьох своїх друзів. Ви точно знаєте за що, і вони знають за що».

У 1960 році владою Сінгапуру прийнято Акт про запобігання корупції, який дав чітке визначення цьому явищу, посилив покарання за хабарництво і прибрав максимум двозначних формулювань із законодавства. Антикорупційні закони періодично переглядають – ліквідують лазівки і двозначні трактування.

Також створено незалежне Бюро по боротьбі з корупцією. Усіх держслужбовці, включаючи міністрів і парламентарів, позбавлено імунітету: антикорупційні розслідування торкнулися навіть близьких Лі Куан Ю. У результаті

кілька міністрів отримали тюремні терміни (в 1966 році – міністр національного розвитку Так Кіа Гана, у 1975-му – міністр з охорони навколишнього середовища Ві Тун Бун), деякі покінчили життя самогубством (міністр національного розвитку Ті Чінг Ван) або втекли з країни.

Слідчі Бюро по боротьбі з корупцією отримали право без санкцій суду і порядку заарештовувати (або обшукувати) за обґрунтованою підозрою в корупції будь-яку людину.

Із 1980-х років уряд почав працювати над «якістю бюрократії». Чиновникам суттєво підняли зарплати (сьогодні, в середньому, 20 тис. дол. на місяць при середній зарплаті в країні 3, 5 тис. дол.). На роботу держслужбовців набирає безпосередньо Бюро по боротьбі з корупцією, причому відбір відбувається ще в школах.

Кожні півроку міністри надають прем'єру декларації про свої доходи та доходи членів сімей. Якщо накопичені кошти виявляються підозрілими і надмірними, починається антикорупційне розслідування. У кримінальному кодексі Сінгапуру є таке поняття, як «покарання за накопичення багатства, яке не відповідає займаному службовому становищу». Банківські рахунки держслужбовців – предмет пильного моніторингу. Суд має право конфіскувати у корупціонера всі грошові кошти, законне походження яких він не може довести.

У Сінгапурі підвищена незалежність судової системи. На суддівські посади призначені кращі приватні адвокати, зарплата суддів на сьогодні досягає 8 млн дол. на рік. Жорстко придушені мафіозні угруповання.

Запроваджено штрафи за дачу хабара або відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях. За помилкове звинувачення в корупції передбачений тюремний термін [26, с.358].

Як результат, Сінгапур стабільно входить до п'ятірки найменш корумпованих держав світу. В індексі сприйняття корупції за 2013 р. Transparency International Сінгапур зайняв п'яте місце, набравши 86 балів зі 100 можливих [5].

Фінляндія – приклад держави, в якій корупція не приживається. У законодавстві навіть немає поняття «корупція», так само як і мови про боротьбу з нею. Але так було не завжди: у післявоєнний період (1945-1954 рр.) в країні відзначався сплеск корупції – за отримання хабарів засуджено 549 чиновників. У період з 1980 по 1989 роки кількість вироків становила 81.

Незважаючи на відсутність терміна «корупція», у кримінальному кодексі є поняття «хабарництво». За нього чиновника можуть оштрафувати або позбавити волі на термін до чотирьох років. Від звинувачень у хабарництві і покарань не рятують ні службове становище, ні депутатські мандати, ні громадська популярність.

Державна політика профілактики і припинення корупції викладена у загальнонаціональній Програмі по боротьбі зі злочинами в економічній сфері, прийнятій у 1996 р. Оскільки спеціальний орган по боротьбі з корупцією не створювався, ці питання курує міністерство юстиції, серйозні випадки підпадають під компетенцію Національного бюро розслідувань, простіші - поліції.

Факти корупційних діянь у Фінляндії рідкісні, більшість з них завдяки засобам масової інформації стають надбанням громадськості. Масштаб корупційних скандалів не йде ні в яке порівняння з пострадянськими країнами. Один з останніх зафіксований у 2010 р.: прем'єр-міністр Матті Ванханен пішов у відставку після того, як пресі стало відомо, що для ремонту власного будинку він прийняв як подарунок кілька кубометрів дошки-вагонки. До речі, згодом злощасні дошки на його ділянці не виявлено. За останні десять років звільнено або пішли за власним бажанням у відставку з юридичних або етичних причин 6 членів уряду і 23 високопоставлених чиновники.

Органи влади у цій країні максимально публічні. Усі протоколи та записи обговорень, зроблені в адміністраціях, відкриті для кожного громадянина. Один з найважливіших факторів, що перешкоджає поширенню корупції у Фінляндії, – висока матеріальна і соціальна забезпеченість чиновників [29, с.21].

І як результат – найменш корумпована країна в світі. Третє місце в індексі сприйняття корупції за 2013 р. Transparency International – 89 балів [5].

Грузія у пострадянський період до 2003 р. займала одне з перших місць у світі за рівнем корупції в органах влади. Тотальним хабарництвом було вражено суди, митницю, дорожню поліцію, систему вищої освіти.

Після революції троянд у 2004 р. новий президент країни Михайло Саакашвілі оголосив політику нульової толерантності до корупції. На зміну «показушній» боротьбі прийшов «метод шокової терапії».

У 2004 році з органів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) звільнено 15 тис. поліцейських – це весь склад грузинської ДАІ. Новий штат автоінспекції набрано з нуля на конкурсній основі. Вулиці нашпигували відеокамерами: якщо водій порушив правила, і це зафіксувала камера, йому надсилають пропозицію зайти на сайт поліції, ознайомитися із записом і сплатити штраф. У МВС створено внутрішню генеральну інспекцію, яка розслідує факти хабарництва.

Зарплату поліцейського збільшено в 10 разів (у середньому - 700 дол. зарплата слідчого – близько 2000 дол.; при середній зарплаті в країні у розмірі 200 дол.). З урахуванням високого рівня безробіття в Грузії служба в поліції є досить престижним заняттям.

Також створено спеціальну «службу провокаторів», співробітники якої пропонують співробітникам поліції хабарі. У 2005 році за ґрати потрапило 200 поліцейських, яких зловили на провокації.

Упродовж 2004-2005 років парламент Грузії прийняв низку законів, які спрощували процедуру арешту чиновників, підозрюваних у хабарництві, і передбачали конфіскацію всієї власності, законність придбання якої чиновник не зміг довести. Значно спрощено дозвільні процедури, бюрократичні бар'єри ліквідовано. Запроваджено систему електронного документообігу, що дозволяло в максимально стислі терміни оформити необхідні документи, – від паспорта до сертифіката про реєстрацію підприємства. Отримати водійські права можна в лічені

хвилини, а техогляд автомобілів відмінено. Уведено прозору електронну систему державних закупівель.

Ліквідовано служби, які збирали побори з бізнесу: санепідемстанцію та пожежну інспекцію. Проведено реструктуризацію органів влади: апарати міністерств і відомств скорочено майже наполовину, введено практику прихованої камери – за арештами чиновників, що беруть хабар, могли спостерігати усі бажаючі. Паралельно посилено покарання за хабарництво. Серія реальних арештів високопоставлених чиновників подолала «синдром некараності» у масовій свідомості, грузини тепер не вважають хабар нормальним явищем.

Частину корупційних послуг легалізовано. Якщо раніше за термінове оформлення треба було давати хабар, то тепер за терміновість практично всіх документів, які видає держава, можна заплатити до державного бюджету [26, с.358].

І як результат – у 2013 році в індексі Transparency International Грузія зайняла 55-е місце (47 балів), залишивши позаду кілька держав ЄС – Чехію, Словаччину, Румунію, Болгарію [5]. Разом з тим у звіті Freedom House-2012 зазначається, що за останні роки в боротьбі з корупцією в нижніх і середніх ешелонах влади досягнуто помітний успіх, проте Грузія потерпає від елітарної високопоставленої корупції. Саме в такій корупції політичні опоненти звинувачують самого Саакашвілі та його оточення.

Німеччина сьогодні – це країна з певним рівнем корупції, але корупційні процеси не набули значного розповсюдження. Тому детальний аналіз антикорупційної тематики в Німеччині може і повинен сприйматися як використання досвіду. Зрозуміло, що таке орієнтування на Німеччину не знімає зовсім потреби критичних оцінок й виваженого аналізу.

Корупція розглядається в німецькій державі як одна із значних суспільних проблем. Її аналізом та пошуком засобів протидії займаються науковці й оперативні працівники, правознавці та суспільні діячі [10]. Однак однозначної характеристики

цього суспільного явища в Німеччині й дотепер не існує. Різні наукові дисципліни трактують корупцію по-своєму.

Ситуація з розповсюдженням та структурою корупції в Німеччині залишається ще малодослідженою. Аналітично підтверджена наукова оцінка збитків від корупції в країні відсутня, хоча на необхідності таких даних постійно наголошується. Кількість випадків корупції, які стають відомими органам охорони правопорядку, є досить незначною. Щороку реєструється приблизно 3 тис. випадків корупції, що становить 0,05 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Крім того, щороку розкривається більше 60 випадків продажності чиновників [28,с.175]. За результатами слідства та судновиробництва більше 500 осіб засуджується судом.

Корупційний злочин розглядається в Німеччині як кримінальна дія, в якій задіяні дві сторони: і та, що дає, і та, що бере. Жертву та злочинця важко виявити, тому ступінь розкриття в цілому дуже незначний. Збитки в матеріальному вимірі оцінюються у сумі понад 5 млрд євро щороку. У нематеріальному ж вимірі ці збитки проявляються через порушення правил конкурентності, зниження дії законів ринкової економіки та у падінні довіри до державних органів.

Правоохоронні органи усвідомлюють, що можливості боротьби з корупцією досить обмежені. У цій роботі наголошується не на репресійних заходах, а на превентивних. Для цього розширюється коло осіб, які можуть прийняти те чи інше рішення (так званий принцип «чотирьох очей», тобто вирішувати повинен не один чиновник, а принаймні два), розділяються функції між подачею оголошення на конкурс замовлень та прийняттям рішення про вибір кандидатур для їх виконання, а також через введення ротаційного принципу кадрів, через заборону фірмам, які були замішані в корупції, надалі брати участь у конкурсах на державне замовлення та через заснування центрального реєстру персон та фірм, яких замічено в корупції. Крім того, запроваджено обов'язок повідомляти в органи, що борються з корупцією, про кожну підозру в її проявах.

На майбутнє планується також заборонити списувати з податків витрати, що використали фірми на підкуп державних та суспільних діячів або клерків, які приймають рішення про укладення контрактів з фірмами [1]. На жаль, це лише плани, а реальність свідчить про те, що німецькі фірми (як і інші фірми «розвиненого світу») використовують астрономічні суми для підкупу політиків та чиновників як у Німеччині, так і в зарубіжних країнах. Особливо відчутно від цих дій страждає т. зв. третій світ, де через таку корупцію докорінно руйнується національна економіка [2].

Німецька стратегія боротьби з корупцією полягає, перш за все, в тому, що кінець корупційним діям намагаються покласти у свідомості членів суспільства. При цьому слушно вимагається, аби політики та керуючі особи держави, економіки та суспільства виконували взірцеву функцію при створенні клімату несприйняття корупційних дій.

Отже, у Німеччині корупція вважається важким злочином та, відповідно, до цього питання серйозно ставляться правоохоронні органи. Борються з цим явищем незалежно одна від одної кілька структур: міністерство внутрішніх справ, поліція, прокуратура і суди кожної з 16 федеральних земель та Берліна як окремої одиниці. Незважаючи на відновлення економіки, як і раніше переважає значна частка корупції: хабарництво та отримання хабара в німецькій економіці цього року може призвести до втрати близько 250 млрд дол., визначив відомий професор економіки Університету Йоганна Кеплера в Лінці, дослідник Фрідріх Шнайдер з Австрії.

Верховна Рада України покликана розробити і затвердити таку законодавчу базу боротьби з корупцією, яка враховувала б особливості соціально-економічного розвитку нашої держави, міжнародний досвід боротьби з корупцією, а також міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини, верховенства закону.

В даний час розробляється нова антикорупційна система. Зокрема, прийнято Закон України «Про очищення влади», у першому читанні прийнято низку важливих антикорупційних законопроектів: «Про основи державної

антикорупційної політики в Україні на 2014-2017 роки», «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції», «Про запобігання корупції». Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 2 липня 2014 р. № 647-р «Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції», створено інституцію Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики та ін. Указані дії є початком глибокої реформи системи антикорупційної діяльності в Україні, однак важливо, щоб законодавець звертав увагу на позитивний досвід країн, які змогли суттєво знизити корупційний рівень та побороти масові прояви корупції.

2.2. Дослідження індексу політичної корупції та місце України на 2021 р.

В Україні протягом останніх 6-ти років корупція стала не тільки однією із загроз національній безпеці, але і водночас однією з ключових найбільш заполітизованих проблем, коли про неї значно більше говорили, ніж її вирішували. На мою думку, і діяльність держави у сфері протидії корупції була здебільшого імітацією! І не дивно, бо за даними Індексу сприйняття корупції 2019 року наша держава посідала 126 місце зі 180 країн, поруч з Киргизстаном, Азербайджаном та Джибуті. Не зважаючи на те, що в Україні за останні 5 років створено цілу низку нових антикорупційних органів (такої кількості їх немає в жодній країні Європи і світу) і навіть чи не єдиний в Європі «антикорупційний суд», стан боротьби із корупцією і, особливо, у вищих ешелонах влади, за цей час не покращився ні в кількісному вигляді, ні, тим більше, в якісному [30].

Перш за все, хочу повідомити, що в 2019 році зменшилась кількість зареєстрованих корупційних кримінальних правопорушень (2517) проти 3679 в 2018 році. Окрім того, у слідчих підрозділах правоохоронних органів (крім НАБУ)

впродовж минулого року перебувало 2920 кримінальних проваджень з ознаками корупції, що теж суттєво менше, чим у 2018 році, коли їх було 3531.

За результатами досудового розслідування слідчими і прокурорами скеровано до суду 2156 обвинувальних актів про корупційні діяння, що теж менше чим в 2018 – 2226 і в 2017 роках – 2746, стосовно 2515 обвинувачених, що теж менше чим в 2018 році – 2608, а у зрівнянні із 2017 роком – навіть вдвічі (5860), з яких, зверніть увагу, лише 266 осіб (всього 10,6 %) знаходилось під вартою (для зрівняння, в 2018 році – 386 осіб)!

Тобто, ці цифри я назвав для того, щоб спростувати «переможні» звіти двох передостанніх Генеральних прокурорів про «нечувані» до них «досягнення» у боротьбі із корупцією. За інформацією НАБУ, його детективами в 2019 році розслідувалося 2364 кримінальних проваджень, за результатами яких, начебто, було повідомлено про підозру 401 особі (за I півріччя – 139, за II півріччя – 262), але на Офіційному сайті НАБУ станом на 31.12.2019 року, значилось про повідомлення підозри лише 221-й особі, в той час як у звітах Бюро значиться повідомлення про вручення підозр всього 153 особам. Але і це не саме головне. 29 Більш красномовним свідченням погіршення результативності діяльності новостворених антикорупційних органів у боротьбі із корупцією (НАБУ і САП) є той факт, що до суду в минулому році ними скеровано, Ви тільки вдумайтесь, всього 67 обвинувальних актів, що майже аналогічно їх показникам за 2018 рік (68), але ця цифра втричі менша чим у 2017 році, коли таких обвинувальних актів було 185! [31].

Але і ця відносно невелика цифра направлених антикорупційними органами до суду обвинувальних актів в 2019 році є відверто мізерною, бо становить всього 16 % від загальної кількості закінчених детективами НАБУ проваджень про корупційні злочини. Для більш об'єктивного оцінювання саме ефективності діяльності так розрекламованих новостворених антикорупційних органів (НАБУ і

САП) прошу звернути увагу на злочини, які розслідували в минулому році детективи під керівництвом антикорупційних прокурорів.

Так, із числа направлених ними до суду: 14 обвинувальних актів – за ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), всього 4 – за ст. 209 КК України (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), 12 – за ст. 364 КК України (зловживання владою і службовим становищем), 11 – за ст. 366-1 КК України (злополучне декларування недостовірної інформації), доказування якої взагалі не представляє будь-якої складності, лише 10 – за ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 1 – за ст. 368-2 КК України (незаконне збагачення), 5 – за ст. 369-2 КК України (зловживання впливом) та 3 – за іншими статтями, які взагалі не мають ніякого відношення до корупції.

Тобто, мало того, що НАБУ і САП за рік з направленням до суду обвинувальних актів закінчило всього 10 (!) кримінальних проваджень про одержання неправомірної вигоди, так навіть і не озброєним оком видно, що наші антикорупційні органи з року в рік, за час свого існування, в основному, продовжують виявляти і розслідувати найбільш прості форми корупції, точніше, однопізнані факти, а боротьба із корупцією саме в організованих формах, і тим більше, у вищих ешелонах влади, де вона в такому вигляді і існує, в подавляючій більшості своїй, фактично не ведеться [33, с.51-55].

Про це свідчить хоча б той факт, що упродовж 2019 року детективами НАБУ разом із антикорупційними прокурорами закінчено аж 1 кримінальне провадження про кримінальне правопорушення, вчинене у складі злочинної організації (9 осіб). Саме про низьку результативність і ефективність роботи нав'язаних нам ззовні антикорупційних органів свідчить, зокрема, і практика розгляду судами обвинувальних актів, направлених НАБУ і САП. Ви тільки вдумайтесь, в минулому році було засуджено всього 30 10 обвинувачених (!) у таких справах, обвинувальні

вироки відносно яких вступили в законну силу, що складає всього аж 2% із числа притягнутих ними корупціонерів до кримінальної відповідальності!!! Навіть для зрівняння: в 2017 році – 35 засуджених та в 2018 році

Більше скажу на підтвердження своїх висновків. Ви тільки зверніть увагу на категорію осіб, відносно яких НАБУ і САП закінчили досудове розслідування і направили обвинувальні акти до суду в минулому році: щодо 1-го народного депутата України, 3-х депутатів обласних рад, 3-х посадових і службових осіб Кабінету Міністрів України, 3-х державних службовців категорії «А», 1-єї посадової особи місцевого самоврядування 1-2 категорії, 11-ти професійних суддів, ймовірно, районних судів, 2-х інших службових осіб судової гілки влади, скоріше всього, – помічників суддів, 2-х прокурорів та 1-го військовослужбовця вищого офіцерського складу Збройних Сил України. А всі інші обвинувачені (а це подавляюча більшість) не мають будь-якого відношення до категорії високопосадовців: це – 11-ть керівників суб'єктів великого підприємництва, 23-и працівники юридичних осіб публічного права та, Ви тільки вдумайтесь, 81-а «інша особа»!!!

Тобто, 115 обвинувачених не мають будь-якого відношення до суб'єктів, передбачених п. 1. ч. 4 ст. 216 КПК України, для викриття яких і було створено наші антикорупційні органи! Хіба це не є імітацією боротьби із корупцією, тим більше, у вищих ешелонах влади?

Тому, і не дивно, що із загальної кількості направлених в 2019 році, підкреслюю, всіма органами досудового розслідування в т.ч. і НАБУ, до суду обвинувальних актів про корупційні злочини майже три чверті – 1971 (88,7 %) складені слідчими поліції, 75 (3,5 %) – слідчими прокуратури, у тому числі військової – 7 (0,3 %), і це при тому, що ця функція органів прокуратури в минулому році втратила свою чинність, 95 (4,4 %) – слідчими Служби безпеки, 8 (0,4 %) – слідчими органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства і лише 3 % детективами НАБУ!!! Для більш повної картини про

реальні результати боротьби всіх органів правопорядку із корупцією в нашій державі звичайно треба пояснити, про які саме корупційні діяння в цих обвинувальних актах йшла мова.

Так, за категоріями у скерованих всіма органами досудового розслідування обвинувальних актах до суду найбільше кримінальних правопорушень – це привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 1106 (або 51,2 %), тобто, більше половини; про одержання неправомірної вигоди, лише 506 (що складає всього 23,4 %), зловживання владою та службовим становищем ще менше – 199 (або 9,2 %), а також зловживання впливом – 165 (або 7,6 %). Але, і ці цифри не можуть бути об'єктивними 31 до тих пір, доки цю кваліфікацію не буде підтверджено обвинувальним вироком суду. А що ж в дійсності підтвердилось в суді? Так, за вчинення корупційних діянь судами у 2019 році визнано винними 2515 осіб, що теж дещо менше чим у 2018 році (2565), але, із них набрали законної сили судові рішення стосовно лише 695 осіб (до речі, це теж набагато менше чим в 2018 році – 994 та навіть втричі менше – чим у 2017 році – 2178)! З цієї кількості, тобто 695-ти, ще менше, в т.ч. і втричі, – лише 550 осіб (проти 766 в 2018 році та 1692 у 2017 році) було засуджено до різних видів покарання, з яких до позбавлення волі – лише 42 особи (проти 53 у 2018 році)!!!

До цього від себе додаю, що подавляюча більшість засуджених (434 особи) в минулому році за такі «корупційні діяння» отримали покарання у вигляді штрафу, що теж свідчить не про ту корупцію, про яку говорять в суспільстві! І це в той час коли, відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2019 рік», наприклад, на діяльність нових антикорупційних органів (НАБУ, САП, ДБР, НАЗК, ВАСУ) виділено більше 3-х мільярдів гривень (це без урахування Національного агентства України з питань виявлення розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів), а відшкодовано завдяки їх роботі лише 1 169 000 гривень. Тому, і виникає закономірне запитання, чи потрібно цих органів

настільки багато і чи виконують вони такий обсяг роботи, щоб можна було сказати, що всі антикорупційні відомства насправді так необхідні нашій державі?! Впевнений, що ні, не потрібні! Не набагато краща і порівняльна картина із витрачанням державного бюджету на утримання інших органів правопорядку: МВС, Нацполіції, слідчих підрозділів [38, с.110-113].

Державної податкової служби, СБУ та Генеральної прокуратури України в 2019 році – майже 300 млрд. гривень! І це при тому, що за закінченими кримінальними провадженнями про корупцію слідчими і прокурорами була інкриміновані винним матеріальні збитки на суму 51 819 958 603 гривень, з яких реально відшкодовано лише 490 083 322 гривень?! Тобто, зробити можна тільки один висновок: галасу і піару багато навколо цієї проблеми, а очікуваних результатів немає, і я впевнений при такому законодавчому підході скоро не буде.

Міжнародна антикорупційна організація Transparency International оприлюднила чергове щорічне дослідження – «Індекс сприйняття корупції» за 2020 рік. У нинішньому дослідженні особливу увагу звертали на вплив корупції на те, як уряди країн реагували на пандемію COVID-19.

Показники України в ньому поліпшилися, порівняно з попереднім, 2019 роком. Але в організації попереджають: резонансні події в Україні останніх місяців можуть негативно вплинути на показники в наступному дослідженні.

Україна в новому «Індексі сприйняття корупції» (також відомому за англійським скороченням CPI) за 2020 рік, укладеному організацією Transparency International, отримала 33 бали за 100-бальною шкалою. 100 балів – найкращий теоретично можливий результат, коли корупція в державному секторі, за відчуттями експертів і представників бізнесу, сприймається як відсутня. Найгірше можливе становище зі сприйняттям тотальної корумпованості – це 0 балів.

Індекс сприйняття корупції-2020

Всього у рейтинг включено 180 країн/територій.

Рейтинг	Країна/Територія	Бал	Рейтинг	Країна/Територія	Бал
1	 Данія	88	3	 Швейцарія	85
1	 Нова Зеландія	88	7	 Норвегія	84
3	 Фінляндія	85	8	 Нідерланди	82
3	 Сінгапур	85	9	 Німеччина	80
3	 Швеція	85	9	 Люксембург	80
<hr/>					
17	 Естонія	75	117	 Україна	33
35	 Литва	60	124	 Киргизстан	31
42	 Латвія	57	129	 Азербайджан	30
45	 Грузія	56	129	 Росія	30
60	 Вірменія	49	146	 Узбекистан	26
63	 Білорусь	47	149	 Таджикистан	25
94	 Казахстан	38	165	 Туркменістан	19
115	 Молдова	34	<hr/>		
179	 Сомалі	12	179	 Південний Судан	12

Рис. 2.1 Індекс сприйняття корупції – 2020

Зі 180 досліджених країн чи територій Україна посідає 117–122-е місце разом із Непалом, Єгиптом, Есватіні (колишнім Свазилендом), Сьєрра-Леоне і Замбією – хоча дослідники наголошують, що це місце є другорядним показником, яке може змінитися просто через зміни в «сусідніх» країнах, головне ж – це саме бал країни.

І нинішня ситуація в Україні краща, ніж була за даними звіту за 2019 рік. Тоді Україна мала 30 балів і ділила 126–129-е місце зі 180 з Джибуті, Азербайджаном і Киргизстаном.

Щоб показник не погіршився, потрібні дії. Але, як звернули увагу в українському відділенні організації, «Transparency International Україна», це

поліпшення вказує на позитиви, які сталися в Україні в останні два роки, особливо до весни 2020 року, і не враховує резонансні події останніх місяців [1].

«Індекс України у 2020 році покращився завдяки запускові Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю і перезапускові Національного агентства з питань запобігання корупції. Саме ці події нарешті «завершили ланцюжок» створення антикорупційної інфраструктури в Україні, що до цього могла працювати лише частково. Так само на позитивних результатах України у 2020 році відбилися антикорупційні зміни, впроваджені під час «турборежиму» Верховної Ради IX скликання. Але за останній рік у країні вималювалися ризики, які можуть суттєво відкинути нас назад у сфері подолання корупції», – повідомили Радіо Свобода в «Transparency International Україна».

Як нагадали в організації, на початку 2020 року «Transparency International Україна» надала 5 рекомендацій, які б могли покращити показники України в «Індексі сприйняття корупції». Але частково виконано було лише 2 з них (підвищити ефективність систем запобігання політичної корупції; запровадити відкритий і підзвітний процес приватизації державного майна), – а інші залишились невиконаними (сформувати незалежну і професійну судову владу; забезпечити незалежність і спроможність органів антикорупційної сфери; позбавити СБУ повноважень у сфері протидії економічним корупційним злочинам).

Тепер же «Transparency International Україна» пропонує свої рекомендації на 2021 рік, які мають допомогти знизити рівень корупції в Україні:

- запровадити прозоре і підзвітне управління публічними активами і гарантувати подальший розвиток сфери закупівель;
- забезпечити незалежність і спроможність антикорупційної інфраструктури;
- сформувати професійну і незалежну судову владу.
- «Найкращі» і «найгірші»

Загалом зі 180 досліджених країн і територій світу, за даними нинішнього звіту, перші два найкращі місця поділили Данія і Нова Зеландія з 88 балами, по 85 мають Фінляндія, Сінгапур, Швеція і Швейцарія. Також до першої десятки ввійшли Норвегія, Нідерланди, Німеччина і Люксембург.

Два найгірші місця, 179–180-е, цього разу в Сомалі і Південного Судану – вони мають по 12 балів. Далі за ними з гіршого кінця йдуть Сирія, Ємен і Венесуела.

Але це не означає, що в цих країнах становище з корупцією дійсно найкраще чи найгірше. Адже, з одного боку, дослідження охопило не всі країни світу. А з іншого – дослідники щороку наголошують на назві звіту: «Індекс сприйняття корупції». І він вимірює не якусь величину корумпованості, а саме рівень того, як корупцію в державному секторі (і, говорячи ширше, в публічному секторі, тобто в установах і організаціях державної і місцевої влади) сприймають експерти і бізнесове середовище тієї чи іншої країни.

Вищий результат однієї країни у порівнянні з іншою не означає, що в першій менше корупції, ніж у другій. Він вказує тільки на те, що перша сприймається як менш корумпована.

Цей звіт, кажуть у Transparency International, свідчить про те, що більшість країн практично не досягла прогресу в боротьбі з корупцією за останнє десятиліття, а більше ніж дві третини досліджених країн набрали менше ніж 50 балів зі 100. Середній бал по світу – лише 43 бали.

Рис. 2.2 Яким буде рівень сприйняття корупції – 2020.

Цьогорічне дослідження звертало особливу увагу на те, як корупція впливала на реакції урядів на пандемію COVID-19, порівнюючи показники країн у ньому, з одного боку, і їхні інвестиції в охорону здоров'я й те, до якої міри були послаблені демократичні норми й інституції під час пандемії, з іншого.

І це дослідження виявило, що постійна корупція підриває системи охорони здоров'я і сприяє відступові в демократії в час пандемії. Країни, які мають у ньому кращі показники, більше інвестують в охорону здоров'я, краще здатні забезпечити її для всіх і менш схильні порушувати демократичні норми чи інституції і принцип верховенства права.

За даними звіту, корупція широко поширена у всій сфері реагування на пандемію багато де в світі: від хабарництва під час закупівлі тестів, ліків і надання

медичних послуг до державних закупівель медикаментів і загальної готовності до надзвичайних ситуацій[39, с. 296].

Корупція ж призводить до зменшення державних витрат на основні види соціальних послуг населенню. Країни з більш високим рівнем корупції, незалежно від економічного розвитку, як правило, менше витрачають на охорону здоров'я.

Transparency International звертає увагу, що проблеми минулого року створили виклики доброчесності навіть у країнах із найкращими показниками – адже не існує жодної країни, цілком вільної від корупції.

Тому організація пропонує урядам усього світу низку рекомендацій:

1. Посилити наглядові інституції, щоб забезпечити, що достатні ресурси будуть доступні тим, хто їх найбільше потребує. Антикорупційні органи і наглядові інституції мають мати достатньо коштів, ресурсів і незалежності, щоб виконувати свої завдання.
2. Забезпечити відкрите і прозоре укладання контрактів, щоб долати зловживання, визначати конфлікти інтересів і забезпечувати справедливі ціни.
3. Захищати демократію і розвивати громадянське суспільство, щоб створити умови для підзвітності і відповідальності урядів.
4. Публікувати необхідні дані і гарантувати доступ до інформації, щоб забезпечити надання громадськості легкодоступної, вчасної і значущої інформації.

Індекс сприйняття корупції в Україні в 2020 році становив 33 бали, з якими наша країна посіла 117 місце зі 180 держав світу.

Україна в ньому отримала на 3 бали більше, ніж торік, і піднялася на 9 позицій в глобальному рейтингу країн.

Поруч з нами в рейтингу Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне і Замбія – всі ці країни так само в CPI-2020 набрали по 33 бали.

У сусідніх Молдови – 34 бали (+2), 115 місце, Білорусі – 47 балів (+2), 63 місце, Росії – 30 балів (+2), 129 місце, Угорщини та Румунії – по 44 бали і 69 місце, Словаччини – 49 балів (-1), 60 місце, Польщі – 56 балів (-2), 45 місце. За корупцію

в 2020 році притягнули до відповідальності 5131 особу, – НАЗК Перша десятка СРІ за рік не змінилася, лідерами залишаються Нова Зеландія і Данія – вони нарости по одному балу і тепер мають по 88 з 100. В кінці списку опинилися Сирія (14), Сомалі (12) і Південний Судан (12) – країни, в яких вже тривалий час нестабільна політична ситуація і де уряди лише частково контролюють територію країни.

Слід зазначити, що для України нинішній результат – найвищий.

Рис. 2.4 Зміни індексу сприйняття корупції в Україні

«Наші бали в 2020 році зросли завдяки запуску Вищого антикорупційного суду і перезапуску НАЗК, – пояснює виконавчий директор ТІ Україна Андрій

Боровик. – мТак само на позитивних результатах України відбилися антикорупційні зміни, впроваджені під час «турборежиму» Верховної Ради і робота попереднього уряду. Однак специфіка CPI2020 не охопила ті ризики, які особливо яскраво вимальовувалися в останні місяці і можуть істотно відкинути нас назад в сфері протидії корупції».

В ТІ Україна зазначають, що на CPI2021 можуть вплинути:

- затримка з проведенням повноцінної судової реформи;
- тиск на антикорупційні інститути та втручання в їх роботу;
- спроби зірвати і нівелювати досягнення в галузі державних закупівель;
- збільшення кількості нападів на громадських активістів, відсутність

покарання для винних у нападах [37, с.123-129].

Таким чином, якщо ці негативні процеси і тенденції не будуть зупинені зараз, наші показники можуть значно погіршитися в наступному році, відзначає організація.

2.3. Прогнозування щодо можливих варіантів боротьби із корупцією в Україні на період 2021-2025 рр.

Головними критеріями віднесення економічних явищ до сфери тіньових відносин економічних агентів найчастіше вважають:

1. Отримання економічних вигод в результаті привласнення економічних благ або прав на них.
2. Розширення економічних можливостей окремих осіб(груп осіб).
3. Скорочення обсягу особистих витрат на придбання різних товарів.
4. Здійснення господарської діяльності поза правовим регулюванням, з приховуванням, приховуванням її значних розмірів від правоохоронних, контролюючих органів, власників, засновників.

5. Використання службового становища і ресурсів державних коштів для поліпшення власного благополуччя і благополуччя свого найближчого оточення. Найчастіше основною ознакою віднесення будь-якої економічної діяльності до тіньової економіки вважається її незаконний характер, оскільки вона здійснюється поза чинним законодавством, без сплати податків до бюджетів усіх рівнів і внесків на обов'язкове державне соціальне страхування, не враховується офіційною статистикою і так далі.

Слід підкреслити, що тіньова економіка породжує ще одне антисоціальне явище – корупцію. Взаємопроникнення і переплетення корупції і тіньової економіки створюють «порочне коло», яке є не тільки головною перешкодою на шляху сталого соціально-економічного розвитку суспільства, а й знижує довіру громадян і бізнесу до органів державної влади. Тіньова економіка створює фінансову базу корупції, а корупція у всіх її формах виступає інструментом поширення і вкорінення тіньової економіки.

А антикорупційні заходи пов'язані з удосконаленням чинного законодавства в частині забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення. У той же час, враховуючи, що корупція невіддільна від тіньової економіки, необхідно вивчати ці два явища як єдину систему і розглядати антикорупційну політику як ключову складову національної та тіньової економіки країни [36].

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері Сталого розвитку до 2030 року», що прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року, визначено Ціль 16 – Сприяння розбудові мирнолюбного і всеохоплюючого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях [1].

Резолюцією було встановлено, що до 2030 року необхідно значно зменшити незаконні фінансові потоки й обіг зброї; активізувати діяльність із виявлення й

повернення вкрадених активів і вести боротьбу з усіма видами організованої злочинності; істотно скоротити масштаби корупції та хабарництва в усіх їх формах; створювати ефективні, підзвітні та прозорі установи на всіх рівнях [2, с. 145].

Реалізацію таких завдань можна забезпечити на засадах зниження рівня тіньової економіки, попередження економічної злочинності та корупційних правопорушень, пропагування й укорінення в суспільстві моральних принципів непідкупності, нульової толерантності до корупції та її проявів.

Зниження рівня корупції в Україні сприятиме економічному добробуту всіх громадян. Водночас, держава повинна мати стратегічний підхід до запобігання та протидії корупції, аби цей процес став невідворотним.

Про це заявив голова Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) Олександр Новіков під час дискусії «Корупційний калькулятор: Скільки країна втрачає на схемах», організованої «Дзеркалом Тижня».

«Зниження рівня корупції веде до підвищення добробуту кожного. У той час, як через корупцію страждають усі. Пояснити це – одна із наших місій, – зазначив Голова НАЗК.

Він додав, що НАЗК уже розробило чіткий план для держави щодо запобігання та протидії корупції – Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. Після ухвалення стратегії Верховною Радою в другому читанні, НАЗК координуватиме її виконання всіма відповідальними органами влади [35, с.49-54].

«Одним із завдань, над якими працює НАЗК – ухвалення та впровадження Антикорупційної стратегія. Вона базується на 5 принципах:

1. Оптимізація функції органів державного самоврядування.
2. Діджиталізація всіх процесів. Зокрема, побудова державного центру оброблення даних.
3. Добудова зручних альтернатив існуючих корупційних практик.
4. Формування нульової толерантності до корупції.
5. Невідворотність відповідальності за корупцію.

ВИСНОВКИ

Тіньовій економіці та економічним правопорушенням сьогодні має надважливе значення. Не викликає сумніву той факт, що без системного підходу до корупції в контексті її зв'язку із тіньовою економікою неможливо отримати позитивні результати антикорупційної політики.

У свою чергу ефективна політика щодо запобігання та протидії тіньовій економіці неможлива без гармонізації повноважень державних органів влади всіх рівнів.

На сьогодні в Антикорупційній стратегії, яка представлена в проєкті Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки» (№ 4135), в якості основних заходів запобігання корупції визначено:

- формування скоординованої політики шляхом визначення ефективних механізмів запобігання і протидії корупції;
- удосконалення повноважень антикорупційних органів;
- введення прозорих процедур державних закупівель й управління фінансами;
- запобігання відмиванню коштів шляхом регулювання й моніторингу банків та небанківських фінансових установ;
- посилення відкритості щодо діяльності органів влади та ухвалення управлінських рішень;
- встановлення етичних стандартів поведінки на державній службі;
- зміцнення чесності та непідкупності, запобігання корупції всередині судових органів, органів прокуратури, поліції;
- посилення доброчесності приватного сектору та непідкупності бізнесу;
- забезпечення доступу до інформації, посилення прозорості та залучення громадян у процес прийняття рішень.

Пріоритетними секторами державного управління для впровадження антикорупційних заходів визначено:

- судові органи, прокуратуру, поліцію;
- систему державного регулювання економіки;
- сферу державного та приватного секторів економіки;
- податкові та митні процедури;
- сфери будівництва, інфраструктури, земельних відносин;
- сектори оборони, охорони здоров'я та соціального захисту.

З огляду на зазначений перелік, можна сказати, що значна кількість заходів може бути віднесена до боротьби із тіньовою економікою. Тому суспільство вправі сподіватися, що початок покладено.

Проте в Антикорупційній стратегії чітко не представлена позиція, що антикорупційна політика є складовою детінізації національної економіки, що є логічним й підтверджено досвідом країн, зокрема, Фінляндії, які в Індексі сприйняття корупції та Індексі Глобальної Конкурентоспроможності посідають перші місця з найнижчим рівнем корупції та економічної злочинності.

Як зазначалося вище, у Фінляндії ухвалюються стратегії боротьби з тіньовою економікою, де представлено комплексні заходи, які проводяться в сфері викриття тіньової економіки та економічних правопорушень і які стосуються, насамперед, таких процесів:

- боротьби із незадекларованою працею та незаявленими доходами;
- виявлення причин неплатоспроможності компаній та фіктивного банкрутства;
- аналізу дотримання корпоративних стандартів та наслідків корпоративної реструктуризації;
- попередження екологічних правопорушень;
- формування звітності бенефіціарів, частка власності яких не менше 10%;

- складання національного реєстру доходів, реєстру власників акцій та інформації щодо торгівлі акціями;
- аналізу стану виконання компаніями своїх фінансових та інших зобов'язань;
- формування міжвідомчого звіту профільних органів про заходи з боротьби із тіньовою («сірою») економікою;
- складання плану дій державних органів з посилення боротьби із порушеннями на фінансових ринках;
- організація обміну даними між органами для виявлення суб'єктів тіньової економіки, де представлена інформація про потенційних операторів тіньової економіки.

Варто підкреслити, що індикаторами для оцінки стану виконання стратегії боротьби з тіньовою «сірою» економікою у Фінляндії є не такі показники, як збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів; зменшення кількості людей, які мали власний корупційний досвід; зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а показники зовсім іншого змісту, зокрема, в частині ідентифікації поширених та нових явищ тіньової діяльності; внесення змін до законодавства; оперативність органів влади у реагуванні на факти розповсюдження тіньової економіки тощо.

Із зазначеного можна зробити висновок, що у Фінляндії заходи щодо попередження корупції впливають із стратегії боротьби із тіньовою економікою, які вживаються на макроекономічному рівні і тому здатні забезпечити ефект і комплексність дій органів влади як у боротьбі із тіньовою економікою, так і в сфері превенції корупції. Такі системні підходи доцільно запроваджувати й в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лашкет С. Протидія корупції в Україні: сучасний стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії СБ України*. 2014. № 52. С. 99-106 (дата звернення 01.04.2021).
2. Ткачова В. Корупцію гонят в угол. Сьогодні. 2015. 3 августа.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
4. Закон України «Про Службу безпеки України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
5. Мельник Н. Коррупция и политика. *Преступность и власть*. Москва: Российская криминологическая ассоциация, 2000. С.21-23.
6. Мельник Н. Понятие коррупции. *Коррупция и борьба с ней*. Москва: Российская криминологическая ассоциация, 2000. С.201-221.
7. Невмержицький Е.В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні: Дис... канд. політ, наук: 23.00.02. Ін-т держ. і права НАН України. Київ, 1999. 19с.
8. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: Монографія. Київ: КНТ, 2008. 368с.
9. Холмс Л. Корупція та криза в посткомуністичних державах. *Доповідь на міжнародній конференції «Корупція у сучасній політиці»*. Велика Британія, 1996 (14-16 листопада). 40с.
10. Постанова Верховної Ради України від 5 липня 2001 р. № 2612-III «Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією». *Голос України*. 2001. 15 серпня.
11. Концепція боротьби з корупцією на 1998-2005 роки: Затв. указом Президента України від 24 квітня 1998 р. №367. *Офіційний вісник*. 1998. №17. с. 621 (дата звернення 17.04.2021).

12. Бекешкіна І. Динаміка довіри населення України до різних соціальних інститутів та владних структур (за даними опитувань 1994-1997 рр.). *Підтекст*. 1996. № 34 (8-14 жовтня)". С.5-7.
13. Камлик М.І., Невмержицький Є.В. Про результати дослідження проблем, що пов'язані з протидією корупції в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2000. № 2. С.85-114.
14. Мельник М. Влада і корупція в Україні: хто кого перебере? *Національна безпека і оборона*. 2000. № 5. С. 64-71.
15. Мельник М. Корупція як соціальне явище. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № I. С. 63-68.
16. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. Київ: Атіка, 2001. 304с.
17. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: наказ Міністерства внутрішніх справ України та Центрального управління служби безпеки України від 10 червня 2011 року № 317/235. *Офіційний вісник України*. 2011. № 53. Ст. 227.
18. Деякі питання проведення антикорупційної експертизи : наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2015 № 383/5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 24. Ст. 443.
19. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення : наказ Міністерства юстиції України від 11 січня 2012 року № 39/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 6. Ст. 63.
20. Про затвердження Порядку передачі подарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям : постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195. *Офіційний вісник України*. 2011. № 91. Ст. 147.

21. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256 (зі змінами та доповненнями).
22. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
23. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2013 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
24. Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня р. № 964-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
25. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 13.
26. Про службу в органах місцевого самоврядування [Текст]: закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
27. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. *Юридичний вісник України*. 2002. № 28 С. 21.
28. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук. практ. журнал. Вип. 21, 2009; голов. ред. Б. В. Романюк. Київ: Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, 2009. 367 с.
29. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nau.kiev.ua>. - Заголовок з екрана.
30. Индекс восприятия коррупции Transparency International/Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/inf>

31. "Декларація про боротьбу з корупцією", ухвалена на VIII Міжнародній Конференції проти корупції, проведений з 7 по 11 вересня 1997 року у Лімі (Перу). *Економічні перспективи: корупція та розвиток: Видання відділу громадських відносин посольства США в Україні*. 2000. С.51-55.
32. Корж І. Політична корупція та правова безпека України. *Право України*. 2009. №6. С.55-60.
33. Костенко О. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології. *Політичний менеджмент*. 2009. №1. С.49-54.
34. Кравчук Л. "Найстрашніше, що влада живе за законами торгівлі". *День*. 1999. 3 лютого.
35. Невмержицький Є. Політична корупція: сутність, зміст, механізми протидії. *Право України*. 2008. №7. С.123-129.
36. Одінцова О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією. *Право України*. 2006. №6. С.110-113.
37. Роуз-Екерман С. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни. Київ, 2004. - 296 с.
38. Шайо А. Клієнтизм та зди́рство: корупція в перехідному періоді. *Корупція перехідної доби*. Київ, 2004. 440 с.